

VILE KAO MITOLOŠKA BIĆA U HRVATSKOJ TRADICIJSKOJ KULTURI

Čulić, Roko

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:495620>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

VILE KAO MITOLOŠKA BIĆA U HRVATSKOJ TRADICIJSKOJ KULTURI

ROKO ČULIĆ

Split, 2024.

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Mitovi, predaje i legende Hrvata

VILE KAO MITOLOŠKA BIĆA U HRVATSKOJ TRADICIJSKOJ KULTURI

STUDENT:

Roko Čulić

MENTOR:

doc. dr. sc. Nikola Sunara

Split, rujan 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Vile.....	2
2.1. Vrste vila i njihova staništa	6
2.2. Ljudska percepcija vila.....	14
2.3. Interakcija ljudi i vila	19
2.6. Vile i životinje	27
2.7. Nestanak vila	29
2.8. Zaključak	31
Literatura	32
Sažetak	35
Abstract	35

1. Uvod

Tema ovog završnog rada su vile kao mitološka bića u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. Vile su bitan aspekt hrvatske usmene tradicije jer su one, uz vukodlake, vještice i mòre, jedne od najzastupljenijih nadnaravnih bića u usmenim predajama. Susreti s vilama na ovim prostorima događaju se već tisućama godina, a neki smatraju da su vile potekle od grčkih muza i nimfi. Na početku rada govorit će se o prvim pisanim tragovima o vilama, koji sežu u 6. stoljeće, te o teorijama njihova nastanka. Nadalje, govorit će se o staništima vila te o različitim podjelama vila. Prema mnogim navodima, vile su živjele u izoliranim prirodnim staništima poput spilja, pećina, šuma, ali i u vodenim staništima poput jezera, rijeka i mora. Vile se najčešće dijeli upravo po staništima, pa tako u izvorima najviše nailazimo na zemne, vodene i zračne vile, ali njih je moguće podijeliti i po karakteru (primjerice vile posvađuše). Bit će spomena i o ljudskoj percepciji vila, njihovim prevrtljivim karakterima i o poznatim fizičkim defektima, tj. glavnoj karakteristici vila na slavenskom području. Vile su dolazile u doticaj sa seljanima, životinjama pa čak i s narodnim herojima, poput Janka Hunjadija ili Stojana Jankovića. One su tim herojima davale ono što ih izdiže iznad običnoga naroda i zbog čega su smatrani legendarnim osobama, a osobine poput hrabrosti, snage, brzine samo su neke od osobina koje su vile davale tim ljudima. One su pomno birale s kime će razgovarati, a osoba kojoj vile priđu mora proći svojevrсни test neugodnih pitanja (primjerice smrdi li im kosa) kako bi se dojmili vilama i dobili njihove darove. Od životinja, vile su najviše prilazile konjima kojima bi splele pletenice i jahale ih cijelu noć. Rad se završava poglavljem o nestanku vila te o jenjavanju vjerovanja u vile u moderno vrijeme. Izlaže se nekoliko teorija zašto je susreta s vilama sve manje i manje. Cilj je ovoga rada prikazati dugu prošlost vila na našim prostorima te koliki utjecaj su imale na tadašnji život te prikazati kako vjerovanje u vile, a time i sva mitološka bića, slabi i koliko su njihove funkcije zamijenjene u modernom svijetu.

2. Vile

Vile su mitološka bića čije su moći nadnaravne te koja se pojavljuju u usmenim književnostima mnogih naroda, posebice u mitološkim predajama. U percepciji naroda vile su bajkovite djevojke koje imaju moći liječenja, letenja, proricanja¹, gatanja te ponekad i upravljanja vremenskim uvjetima. One su generalno benevolentne, ali postoje predaje koje opisuju i vile lošega karaktera koje uživaju u činjenju zla ljudima ili životinjama. Govorilo se i da vile pomažu narodnim junacima, primjerice hajducima², te se tako objašnjavalo hajdučke legendarne pothvate i njihovu nadljudsku snagu i hrabrost.³ Vile su prisutne u mnogim europskim i svjetskim mitologijama, a najpoznatije vile pronalazimo u zapadnoj Europi te je moguće uočiti razliku u fizičkim karakteristikama među vilama zapadnog i slavenskog svijeta. U zapadnoj Europi vile su manja bića, često prikazana s krilima⁴, koja imaju slične moći kao i slavenske vile, često opisivane kao lijepe djevojke s magarećim ili kozjim nogama. Vile su, uz vukodlake, mòre i vještice, najviše ukorijenjene u usmene predaje hrvatskoga naroda.⁵ O vilama se od davnih vremena govori na prostoru koji nastanjuju Slaveni te se njihovim postojanjem i djelovanjem objašnjavaju pojave koje ljudi nisu znali drukčije objasniti. Vjerovanje u mitološka bića, pa tako i u vile, zadnjih godina poprilično jenjava, ali još je moguće susresti kazivače koji pripovijedaju o vilama. Te predaje najčešće su zabilježene kao memorati.⁶

Jedan od prvih pisanih tragova o vilama pronalazimo u zapisima bizantskoga pisca Prokopija iz Cezarije iz 6. stoljeća. U svome djelu „De bellis“ opisuje kako su tadašnji Slaveni slavili rijeke i vile.⁷ U Ledića pronalazimo navod iz Prokopija: „Slaveni štiju samo jednoga boga Peruna, žrtvuju volove i dragocjene stvari, i obožavaju riječne demone i nimfe.“⁸ Ledić navodi da je Helmold, saksonski povjesničar iz 12. stoljeća, potvrdio da se bogovi i duhovi, t. j. demoni, u koje Slaveni vjeruju očituju u prirodnim pojavama te da Slaveni izvršavaju obrede kod nekih stabala na uzvisinama i u šumarcima kao i kod određenih voda tekućica njima u počast. Ovo je posebno vrijedilo za kult boga Vodana koji se smatra ocem vodenih vila u

¹ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 94.

² Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 223.

³ Isto, str. 229.

⁴ Fairy, URL: <https://www.britannica.com/art/fairy> (datum pristupanja stranici 24. 8. 2024.)

⁵ Šešo, Luka. „Nema više vila. A nema ni konjā: promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića.” *Zbornik za narodni život i običaje*, vol. 56, 2012., str. 137-138.

⁶ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 229.

⁷ Isto, str. 220.

⁸ Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 89.

slavenskoj mitologiji.⁹ Mavro Orbini, benediktinski povjesničar iz 17. stoljeća, spominje vile u svome *Kraljevstvu Slavena (Il Regno degli Slavi)*: „Štuju k tome Šume i Vile s drugim demonima kojima prinose žrtve i za žrtvovanja izriču proročanstva.“¹⁰ Vjerovalo se u nekoliko teorija o genezi vila. Smatralo se da su one slavenski pandani grčkih nimfi i muza, kćeri grčkih bogova. Mircea Eliade, rumunjski folklorist, zapisao je kako riječ „vila“ ima zanimljivu etimologiju u rumunjskome jeziku te objašnjava kako je moguće da su vile potekle od grčke božice Dijane. Naime, božica Dijana se naziva „zîna“ ili „zână“ (nastalo od riječi „dziana“), a navodi se i kako su u ostalim zapadnim dijelovima Europe štovatelji kulta božice Dijane prozivani vješticama. Eliade nadalje objašnjava kako su vile bile okrutna bića čije je ime bolje ne izgovarati; koriste se zamjenske riječi poput „One“, „Svete“, „Rozalije“ ili „Velikodušne“. Imaju moć letenja, ali i besmrtnosti, a izgledaju kao lijepe djevojke s izraženim krilima pomoću kojih lete, posebice noću.¹¹ Zovko opisuje kako su vile došle s indijskog potkontinenta te da su svaki grad, selo ili „zemlja“ trebali imati 12 vila, nije ih smjelo biti ni više ni manje. U slučaju da se jedna od vila ozlijedi ili razboli, da joj se dogodi ikakva nesreća, vilinska „starešica“ u Indiji dužna je poslati zamjensku vilu koja će se vratiti u Indiju kada unesrećenoj vili bude bolje. Neke predaje koje donosi Zovko spominju kako je u vrijeme Alipaše Rizvanbegovića Stočevića broj vila u Bosni porastao na 14 vila. Ali i sam kazivač sumnja u istinitost te tvrdnje jer kaže da vila mora uvijek biti 12.¹²

Vile su prisutne u mnoštvu mitologija na područjima Europe i Azije. Pa Kukuljević Sakcinski navodi: „Tako bismo mogli jugoslavenske Vile, prisposobljavajući njihovo duhovno svojstvo, prisposobiti ne samo s rimskom Nymphom, Nereidom i Sirenom, nego i s indianskom Bhavanom, s grčkom Muzom, Hekatom i Plejadom, s rimskim dobrim i zlim geniom, s germanskom Elfom i Sylfom, sa skandinavskom Volom ili Völoom, Nornom i Valkürom, s persianskom Periom, s turskom Huriom, s ruskom Rusalkom, s českom bělom, lesnom i vodnom panom itd., jer svih ovih svojstvih sdružena su u jugoslavenskih Vilah.“¹³ Šešo navodi kako se događao proces u kojem su moći ostalih nadnaravnih bića atribuirane onima

⁹ Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 90.

¹⁰ Orbini, Mavro. *Kraljevstvo Slavena*. Golden Marketing, Narodne novine, Zagreb, 1999., str. 86.

¹¹ Eliade, Mircea. „Neka razmatranja o europskoj magiji.“ U: *Okultizam magija i pomodne kulture*, GZH, Zagreb, 1983., str. 120.

¹² Zovko, Ivan. „Vjerovanja iz Herceg-Bosne.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 6, 1901., str. 145.

¹³ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 87.

poznatijima i značajnijima, poput vila, vukodlaka, mora ili vještica.¹⁴ Proces se navodi u kontekstu globalizacije te gubljenja vjerovanja u predaje i legende, ali nije nemoguće da su se i prošlosti događali amalgami nekolicine bića te su time nastala tadašnja vjerovanja u vile. Taj proces mogao bi djelomično objasniti razlike među percepcijama vila na našem relativno malenome području.

Kukuljević Sakcinski opisuje kako su Grci zapisali u starim bajkama kako su vile (muze) rođene u Pierii u grčkoj pokrajini Makedoniji (u ovoj pokrajini nalazi se i planina Olimp, mitsko prebivalište vrhovnih bogova). Opisuje se kako su te vile osobito voljele pjevati te da su Orfej i Lin potekli od tih vila. Prvotno su s tim vilama bili upoznati Iliri i Tračani, a potom i Grci. Navodi se kako je i Ciprijan Kartaški spominjao vile i opisao ih kao velike prijatelje Slavena. Prema predaji, trački pjesnik Tamir izazvao je vile na natjecanje u pjevanju. Izgubio je, a vile su ga kaznile tako što su ga oslijepjele i oduzele mu dar pjevanja.¹⁵ Kukuljević Sakcinski, pak, za zemne vile kaže kako su nastale iz bala što nastanu nakon jutarnje rose na travi koja ima korijen poput glave crvenoga luka. Navodi i kako postoje druge teorije o nastanku vila na hercegovačkom području.¹⁶

Dragić navodi vjerovanja iz nekoliko slavenskih naroda o postanku vila. Navodi kako Poljaci vjeruju da su vile „duše lijepih djevojaka koje zbog svojih grijeha vječno lebde između neba i zemlje.“¹⁷ Dodaje kako Slovaci smatraju da su vile duše djevojaka koje su umrle neposredno nakon zaruka te im je sudbina da lutaju šumama u potrazi za mirom, a Srbi smatraju da vile nastaju iz kapljica rose s nekog „crvenog jesenjeg cvijeća.“¹⁸ Dragić je zapisao i predaju prema kojoj su vile nastale u hrvatskoj mitologiji. U vrijeme Adama i Eve, nakon što su prognani iz Edena, Bog je odlučio spustiti se na zemlju da vidi kako su Adam i Eva. Upitao ih je koliko djece imaju, a Adam i Eva osjećali su sram jer su imali mnogo djece te su odlučili skriti polovinu. Sakrivši šestero djece, odgovorili su Bogu da imaju šestero, a on im je odgovorio: „Koliko vidljivih, toliko nevidljivih.“ Govori se da su ta zatajena djeca postala vile.¹⁹ Varijacija ove predaje kazuje da je Eva skrila najljepše kćeri pa je Bog odredio da one budu vile te da ostanu skrivene. Postoji i varijacija u kojoj Adam i Eva imaju pedesetoro djece

¹⁴ Šešo, Luka. „Nema više vilā. A nema ni konjā: promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića.“ *Zbornik za narodni život i običaje*, vol. 56, 2012., str. 136-140.

¹⁵ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 91-92.

¹⁶ Isto, str. 90.

¹⁷ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 222.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

te su morali prisustvovati krštenju. Zbog srama, odlučili su povesti tridesetoro djece, a ostale ostaviti kući. Naljutivši se zbog tog čina, Bog je odredio da djeca koja su ostala kući budu vile i vještice.²⁰ Vekić navodi kako je teorija o genezi vila koja tvrdi da su one potomci prvih ljudi karakteristična za Hercegovinu te da Neretva pripada povijesno, kulturološki, etnički, geografski i duhovno uz zapadnohercegovački kraj.²¹ U nekim dijelovima Hrvatske, Dragić ističe, govori se da su vile, slično kao u drugim slavenskim narodima, duše prerano umrle ili ubijene djece i djevojaka.²² Vekić je istraživao neretvansko područje te je zapisao kako stanovnici toga prostora pripovijedaju da su nastale vile. Smatra se da je vile stvorio Bog te da su one opreka ljudima koji su dio realnoga, tj. vidljivoga, svijeta. Zaključuje da vile pripadaju nevidljivome svijetu, a to objašnjava kako su one imale moći upravljanja vjetrom i zrakom, nevidljivom prirodom. Jedan kazivač istaknuo je kako vile prebivaju na poljima u viorima vjetra te da imaju moć odnošenja ljudi, travu koja bi se podigla od snage vjetra objašnjavali su vilinskim prisustvom.²³ Zapisana je predaja prema kojoj se u neretvanskome kraju vjeruje da su vile nastale od Adama i Eve (predaja slična onoj koju je zapisao Dragić). Prema predaji koju je zapisao Vekić, vile su nastale od nekrštene djece Adama i Eve.²⁴ On nadalje objašnjava koliko je bitan detalj da su vile nekrštene. Isprepleću se narodna i teološka vjerovanja – vile su slične ljudima, postoje od početka svijeta, stvorio ih je Bog i imaju nadnaravne moći. Dihotomija vidljivoga i nevidljivoga izlazi na vidjelo, a domeni nevidljivoga atribuiran je motiv savršenstva, dok je vidljivome atribuirana nesavršenost. Vekić isitče kako vile nemaju istu povijest kao i čovječanstvo te da zbog toga kazivači ne dovode u pitanje njihove moći jer je njih stvorio Bog.²⁵ Zabilježio je i predaju prema kojoj su vile đavolskoga podrijetla. Tom predajom vile se približavaju vješticama koje su, generalno, povezanije s likom sotone negoli vile.²⁶

Prema nekim izvorima, moguće je da su vile nastale od ljudi. Vile bi otele mlađu djecu, i muškoga i ženskoga spola, te bi ih onda pretvorile u vile. Primjer ovakve priče je predaja s otoka Brača koju je zapisala Maja Bošković-Stulli. Vile koje su živjele u spilji Krosnici, nedaleko od mjesta Bol, uzimale bi djecu: „Tako se govorilo. Da bi bili žensko dite uzeli, veće

²⁰ Isto.

²¹ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 234.

²² Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 222.

²³ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 232.

²⁴ Isto, str. 234.

²⁵ Isto, str. 235.

²⁶ Isto, str. 237.

žensko nogo muško, i da bi ga oni bili sobon gojili i tako i da bi to 'kasnije oni bili postali vile.'²⁷ Zovko je zapisao predaju o „povilenjenju“ u kojoj kazivač opisuje kako nije svatko mogao postati vilom. Da bi netko postao vilom, mora biti dostojan toga. Zatim počinje proces metamorfoze. Osoba počne vrludati po šumama, brdima i gorama, naglo smršavi i „ocijedi“ se. U tome trenutku vile ga počnu vabiti u svoja staništa, a on ih prati kao slijepac, ne zna ni kud ide ni s kim ide. Ta se osoba onda sastane s najstarijom i prvom vilom te se zakune da će postati vilinski prijatelj (drug ili dost). Kazivač napominje kako vile već znaju hoće li osoba pristati na ponudu i zakunuti se (ističe se vilinska moć proricanja). U slučaju da osoba odbije biti vilinski prijatelj, vila ga plesne po obrazu i on mora otići. Ako se zakune, onda upozna drugu vilu, zatim treću koja ga uči praviti lijekove. Dobivanje novog člana slavi se plesanjem vilinskoga kola gdje novak upozna sve vile te ga svaka nauči nekoj novoj vještini.²⁸ Lovrinčević je zabilježio pjesmu koja govori o djevojci Anici koja je ožednjela na livadi. Našavši zdenac, Anica se htjela napiti, ali ju je vila s planine upozorila da je voda hladna i otrovana te da su vile u njoj svoju djecu okupale. Anica ne poslušala upozorenje pa se i ona pretvorila u vilu.²⁹

2.1. Vrste vila i njihova staništa

Prema narodnim predajama, vile obitavaju na prostorima šuma, planina, bunara, potoka, jezera, mora, pećina, oblaka, a na području Dalmacije pripovijedalo se da vile žive na Velebitu, Biokovu, Dinari i Mosoru. Govorilo se i da su koristile otok Jabuku kao odmaralište.³⁰ Uzimajući u obzir staništa vila, Dragić je podijelio vile na: Planinkinje, Oblakinje, Jezerkinje i Vodarkinje. Spominje i vilu Zvonimirovu o kojoj se pripovijedalo na području Dalmatinske Zagore, kao i o kletvi hrvatskoga kralja Dmitra Zvonimira po kojemu je vila dobila ime. Dodaje kako se u narodu vjerovalo da postoji devet vrsta vila.³¹

Ledić razlikuje vile ovisno o njihovoj percepciji među slavenskim narodima. Kaže da južni Slaveni (Hrvati, Srbi, Makedonci i Slovenci) vile smatraju pomoćnicama ili kćerima slavenskoga boga Vodana te da ih nazivaju Rusalkama. Njih dijeli na vile brodarice, ako žive u morskim predjelima, i na vile planinke, ako žive na planinama i u oblacima. Ističe kako Rusi

²⁷ Jutronić, Andre (ur.). *Brački zbornik*. Zrinski, Čakovec. 1975., str. 94.

²⁸ Zovko, Ivan. „Vjerovanja iz Herceg-Bosne.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 6, 1901., str. 147.

²⁹ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 79.

³⁰ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 225.

³¹ Isto.

i Bugari Rusalkama smatraju duhove koji obitavaju u šumama, morima i jezerima, a u poljskim i češkim predajama one označavaju ženska božanstva koja su usko povezana s morima. Ledić primjećuje da je moguće povući paralele s grčkom mitologijom te usporediti slavensku percepciju vila, Rusalke, s morskim i riječnim nimfama, Nerejidama, odnosno Najadama.³² Nimfe su imale veliku ulogu u grčkoj mitologiji. Neke su odgajale bogove, a neke su stupale u odnose s bogovima i rađale im djecu³³ (primjer važnosti ovih grčkih nimfi su Asterionide koje su kćerke riječnoga boga Asteriona koje su pomogle odgojiti božicu Heru³⁴ ili libijske nimfe koje su odgajale Atenu³⁵). Ledić navodi da su Rusalke živjele na područjima rijeka od juga do Baltika. Južne Rusalke koje su bile veselije, pjevale i plesale živjele su na područjima oko rijeka Save, Dunava i Dnjepra, često su i pomagale junacima u ratovima i bitkama. Međutim, sjeverne Rusalke bile su zle, neugodna izgleda, raščupane kose, znale su otimati i utapati mještane. Prema predajama, Rusalke do ljeta žive u vodama, a kada zatopli one izađu iz odabranih voda i idu u šume gdje plešu kola.³⁶

Vile je moguće podijeliti i prema njihovu karakteru. Primjer ove podjele su vile „posvađuše“, koje su Babić i Kačić zabilježile na Braču, a koje vole zavaditi ljude, najčešće muševce i njihove žene. Ovim su vilama pripisivani raspadnuti brakovi. Navodi se kako su one imale i moć zoomorfije i antropomorfije, tj. pretvaranja u životinje ili ljude kako ne bi bile viđene i tako sačuvale svoj mistični identitet. Najčešće su uzimale oblike zmija i ptica, ali i starih baba.³⁷ Smatra se da vjerovanje o zoomorfnim obilježjima vila seže u antička vremena i da su takve karakteristike preuzete od grčkoga boga Pana. Nije nepoznata činjenica kako su na našim otocima boravili stari Grci te je lako povezati vile kao „šumske pratilje Pana“, zbog fizičkih karakteristika koje dijele vile i spomenuti grčki bog (kozje ili magareće noge).³⁸ Botica navodi kako je bitno napomenuti da te poveznice kazivači i žitelji naših otoka često nisu svjesni, ali se i dalje smatra da ovakva predodžba vila vuče korijene iz antičkih vremena. Botica, također, smatra da je doseljnjem Hrvata na današnje područje u sedmom stoljeću došlo do miješanja mitoloških slojeva vjerovanja ilirskih starosjedilaca i vjerovanja iz hrvatske pradomovine, unatoč pokrštavanju novonastalog stanovništva, mitski sloj ostao je ukorijenjen

³² Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 90.

³³ Graves, Robert. *The Greek Myths*, Volume One. Penguin Books, London, 1955., str. 55.

³⁴ Asterionides, URL: <https://www.theoi.com/Nymphe/NymphaiAsterionides.html> (datum pristupanja stranici 25. 7. 2024.)

³⁵ Graves, Robert. *The Greek Myths*, Volume One. Penguin Books, London, 1955., str. 44.

³⁶ Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 100.

³⁷ Babić, Vanda. Kačić, Tea. „Bračke predaje u suvremenoj etnografiji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015., str 100.

³⁸ Isto.

u populaciji do današnjega dana.³⁹ Nadalje, on napominje kako se ovaj mitski sloj ne ističe samo u predajama i hrvatskoj tradicijskoj kulturnoj baštini, nego i u toponimima hrvatskoga kao i slavenskoga područja. Moguće je uočiti te fragmente mitološkoga sloja i u zapisima hrvatske usmene književnosti (bugaršćicama, obrednim pjesmama, predajama, legendama,...), ali tu nailazimo na problem nemogućnosti stvaranja izričito hrvatskoga panteona. U spomenutim književnim oblicima prisutni su oskudni elementi mitološkoga sustava koji su uvršteni u nj prema potrebi stanovništva kako bi objasnili „neobjašnjivo“ (Botica to naziva „općenitom antropološkom potrebom“).⁴⁰ Nepotpuni hrvatski panteon proizlazi iz već problematičnog općeslavenskog panteona koji je sastavljen raznim metodama iz neslavenskih izvora koje su stvarali narodi s negativnim mišljenjem o slavenskim narodima.⁴¹ Botica navodi nekoliko rekonstrukcija (Nodilo, Ledić), a najuspješnijom smatra onom Radoslava Katičića.⁴² Potrebno je spomenuti i kako nekolicina kršćanskih slavlja i blagdana koje Hrvati svetkuju u sebi imaju poganske elemente koji su ostali sačuvani i nakon kristijanizacije (primjer blagdan Uskrs koji ne slavi samo Kristovo uskrsnuće, nego i dolazak proljeća i revitalizaciju prirode).⁴³

Jedan od poznatijih hrvatskih političara Hrvatskoga narodnog preporoda Ivan Kukuljević Sakcinski pisao je o vilama. On ih je također podijelio ovisno o staništima na vile oblakinje, vile podgorkinje (naziva ih i zemne ili planinkinje) i na vile vod(e)ne. Svaka od ovih vrsta vila ima karakter koji korelira s odgovarajućim elementom, tj. staništem. „Vile zračne uvijek su dobre, vodene uvijek zle; a zemne sada dobre sada zle.“⁴⁴ Šešo zaključuje da dodijeljeni karakteri vila nisu slučajni te da su duboko ukorijenjeni u ljudsko vjerovanje da dobro dolazi iz zraka, zlo iz podzemlja, a da na zemlji žive amalgami dvaju načela dobrote i zla.⁴⁵ U usmenim predajama sveprisutna je dihotomija dobro-zlo koja čini temelj narodnih vjerovanja te odražava ljudsku potrebu za objašnjavanjem nepoznatoga u svijetu s kojim dolazi u doticaj. Imena vila variraju i ovise o području. Prema Kukuljeviću Sakcinskom, na području Varaždina za zračne vile koristio se naziv *hlstarice*, oko Senja zvali su ih *lastarice*, u Sloveniji *vlastovice*, a u Zagorju *stražejnčići*. Navodi se da su ljudi na području varaždinskih toplica vjerovali da su zvijezde Vlačice (Plejade) zapravo vile i da su one pobjegle na nebo u vrijeme

³⁹ Botica, Stipe. „Mitološki slojevi hrvatske usmene književnosti.“ *Croatica*, vol. 23/24, br. 37-38-39, 1993., str. 69-72.

⁴⁰ Isto, str. 71.

⁴¹ Isto, str. 70-71.

⁴² Isto, str. 72.

⁴³ Isto, str. 73.

⁴⁴ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 87.

⁴⁵ Šešo, Luka. „Nema više vilā. A nema ni konjā: promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića.“ *Zbornik za narodni život i običaje*, vol. 56, 2012., str. 102.

pokrštavanja Hrvata. Sada tamo, kao što su prije na hrvatskome tlu, plešu kolo i skrivaju se iza oblaka kako ih ljudi ne bi vidjeli. Kukuljević Sakcinski navodi kako prema jednoj pjesmi iz Hercegovine vile oblakinje žive u gradovima od zlata i bisera u oblacima i nebeskim visinama. Ista pjesma navodi kako vile imaju moći upravljanja munjama i gromovima.⁴⁶ Zaključujemo kako su vilama u slavenskoj mitologiji pridodane božanske moći i atributi koji, primjerice, u grčkoj mitologiji imaju samo vrhovni bogovi (primjerice Zeusovo upravljanje munjama i gromovima). Možemo usporediti planinu Olimp sa staništima vila oblakinja kao mistično i opulentno prebivalište magijskih stvorenja koje ljudi smatraju nedostižnima te ih iz toga razloga i idealiziraju.

Vile zemne kod Kukuljevića Sakcinskoga opisane su kao većina vila u hrvatskim predajama o tim mitskim stvorenjima. Navodi da zemne vile imaju noge magarca ili koze te da su iz toga razloga pobjegle u šume, čak da su naoružane lukom i strijelama. Zemne vile bavile su se i sviranjem te plesanjem kola, ali su se sramile pokazati svoje animalne karakteristike pa zato postoje dobre i zle zemne vile. Opisuje da kada su dobre volje, upuštaju se u razgovore s ljudima, liječe njih i životinje, gataju i proriču, ali i da se upuštaju i u međusobne ratove od čijih se krikova i uzvika trese cijela šuma i zemlja.⁴⁷ Zemne vile dalje se dijele na poljske i gorske vile koje su iste po karakteru, a jedina razlika su njihova staništa. Staništa gorskih vila pretežito su spilje, jame, pećine i planine, a u narodu se smatralo da su one „nadzemne savjetnice“⁴⁸ koje bi ljudima govorile kakva ih sreća čeka u životu. Babić i Kačić smatraju da su spilje „oduvijek imale kulturni karakter u tradiciji čovječanstva“⁴⁹ zbog povezanosti spilja s podzemnim svijetom. Za spilje se vjerovalo da su ulazi u podzemni svijet u kojem žive i vladaju mrtvi ili iz kojih teče voda koja liječi sve bolesti i daje besmrtnost. Neki od lokaliteta na kojima su navodno živjele gorske vile, a koje Kukuljević Sakcinski spominje su: Dobrota, Koma, Kčev, Žurim i Lovćen u Crnoj Gori; Fruška gora u Srijemu; Velebit, planine oko Krapine, Samobora i Viničke gore; Miroč i Avala u Srbiji te Triglav u Sloveniji.⁵⁰ Poljske vile živjele su na područjima livada, pašnjaka, na svojim igralištima i lokalnim gumnima, a zanimljivo je kako su posjećivale grobove znamenitih osoba te plesale kola držeći buktinje.⁵¹

⁴⁶ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 89.

⁴⁷ Isto, str. 90.

⁴⁸ Isto, str. 91.

⁴⁹ Babić, Vanda. Kačić, Tea. „Bračke predaje u suvremenoj etnografiji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015., str. 101.

⁵⁰ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 97.

⁵¹ Isto, str. 100.

O vod(e)nim je vilama Kukuljević Sakcinski zabilježio predaje slične onima koje opisuju Rusalke na sjeveru Europe. Podvrsta vodenih vila koje su u narodu zvane morskim djevicama ili diklicama bile su vile koje su imale tijela s karakteristikama ljudi, ali i riba (na području oko Varaždina zvali su ih i morske puce). Ova vrsta vod(e)nih vila živjela je u morima, a druga podvrsta koja je bila nalik djevojkama živjela je u bunarima, rijekama, jezerima i u studencima.⁵² Govori se, Vekić bilježi, da su u Neretvi živjele morske vile koje su imale tijela djevojaka, ali su imali rogove te su umjesto ljudske kože imale runo. Kazivačica objašnjava kako su imale runo da im koža ne dođe u doticaj s vodom jer vile nisu voljele vodu.⁵³ Nadalje, Kukuljević Sakcinski govori kako su vod(e)ne vile često bile obučene u bijelu odjeću te da su voljele izlaziti iz svojih staništa, za razliku od diklica koje su preferirale svoja morska staništa.⁵⁴ Ove vile opisao je kao zlonamjerne zbog vjerovanja da zavode mladiće te ih pokušavaju utopiti, truju pitku vodu kako bi umrli oni koji je popiju, a posebice se naljute i rasrde ako im netko zamuti vodu. Posebno ističe sreću koju osjećaju vod(e)ne vile kada drugome učine zlo: „Kad vodne Vile neimadu prava uzroka da učine što god zla, onda traže da ljude medju sobom zavade, pa se vesele, kad gledaju gdje se ljudi medju sobom ubijaju.“⁵⁵ Sljedeća kratka pjesma iz Zbelave (varaždinsko područje) govori o otrovanoj vodi te njenom štetnom učinku:

„Tekla mi divojka k hladnomu studejniku,

Nagnula glavicu k hladnomu studejniku.

Na to joj netko reče:

Nepij mi divojka te hladne vodice,

Totu su ti Vile vodu ostvarile, (otrovale)

Ki vodicu pije v crnoj zemli gnije.“⁵⁶

Lovrinčević je istraživao mitološke predaje u bilogorskom kraju, ponajviše o vedama, šumskim diklama i malim lovcima, ali zapisao je ponešto predaja o vilama. Zabilježio je predaje koje govore o vilinskom upravljanju vremenskim prilikama i neprilikama. „Moć vila je velika. Što ne mogu ljudi izvršiti – one mogu: navući tmurne oblake, ali i razagnati ih; pustiti tuču na

⁵² Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 101.

⁵³ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 240.

⁵⁴ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 101.

⁵⁵ Isto, str. 103.

⁵⁶ Isto, str. 102.

polja i vinograde; jezikom mogu i željezo probiti, a preko noći mogu učiniti da usjevi niknu i dozore.⁵⁷ Uočavamo sličnosti među moćima vila koje je opisao Kukuljević Sakcinski i onim opisanim u predajama koje je zapisao Lovrinčević. Bitno je uzeti u obzir da je pjesma koju je zapisao Kukuljević Sakcinski s hercegovačkog područja, a Lovrinčevićevi izvori su s područja Bilogore. Distanca među ovim prostorima je očigledna, a imaju veoma slične percepcije o vilama i njihovim moćima. Česte su predaje u kojima se govori kako vile plešu svoje karakteristično kolo, ali u predajama s bilogorskog područja govorilo se o vilinskim ili šumskim čistinama, područjima na livadama ili dijelovima šume na kojima nije raslo „nijedne travke“ (Ledić je zabilježio drukčije – prema predajama gdje vile ili Rusalke plešu svoja kola tu trava i žito obilnije rastu⁵⁸; prema predajama koje je zabilježio Kukuljević Sakcinski na tim područjima obilno rastu gljive⁵⁹; Eliade čak navodi da je trava poput spaljene nakon vilinskih plesova⁶⁰; Vekić je zabilježio da nastane veliki krug cvijeća nakon vilinskog prisustva⁶¹; Filakovac navodi kako nakon kola na vilinskim igralištima ostane bijela pjena te da narod to naziva „bljuvotina vilovska“⁶²). Ljudi su smatrali da su to mjesta na kojima vile plešu svoje kolo, a zanimljivo je i kako su mještani ta mjesta izbjegavali jer se govorilo kako su „vilenjska igrališća“ ukleta i kako će onaj koji zagazi na čistinu zanijemiti (Dragić je zabilježio sličnu predaju u Vinovu Gornjem – čovjek bi oslijepio i zanijemio).⁶³ U slučaju da netko naiđe dok vile vode svoje kolo, moguće je da ga vile pretvore u „nakazu, drvo, kamen ili da ga sa sobom odvedu u goru, gdje će ga do smrti škakljati, i sl.“⁶⁴ Kukuljević Sakcinski je zabilježio sličnu predaju na slavonskome području prema kojoj vile čine zlo onome tko zakorači na njihovo igralište.⁶⁵ Prema Eliadeu, vile bacaju bolesti na one koji ometaju njihove plesove i kola. Najčešće bolesti koje su ljudi dobili kada bi prekinuli njihove izvedbe bile su kuga, kolera, reumatizam, hemiplagija, epilepsija te razne psihičke bolesti.⁶⁶ Vekić je, pak, zabilježio kako

⁵⁷ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 78.

⁵⁸ Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 100.

⁵⁹ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 100.

⁶⁰ Eliade, Mircea. „Neka razmatranja o europskoj magiji.“, U: *Okultizam magija i pomodne kulture*, GZH, Zagreb, 1983., str. 120.

⁶¹ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 232.

⁶² Filakovac, Ivan. „Vjerovanja: (Retkovci u Slavoniji).“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 10, 1905., str. 144.

⁶³ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 234.

⁶⁴ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 79.

⁶⁵ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 100-101.

⁶⁶ Eliade, Mircea. „Neka razmatranja o europskoj magiji.“, U: *Okultizam magija i pomodne kulture*, GZH, Zagreb, 1983., str. 120–121.

se ne smije zakoračiti na krug cvijeća koji nastane nakon vilinskoga prisustva kako se ne bi uništilo ono što su vile ostavile.⁶⁷ Uočavamo kako vile u tom primjeru ne čine zlo onome tko zakorači na mjestu gdje su plesale što je rijetkost u vilinskim predajama.

Nevena Škrbić zabilježila je predaje o Vili Velebitskoj na području primorskih Bunjevaca. Vile su u bunjevačkoj kulturi smatrane bićima s „Božje strane“ te su one najznačajnija mitološka bića u njihovim predajama. Vjerovalo se da vile nagorkinje, kako su ih zvali Bunjevci, žive na području gora prekrivenih šumama. Vile su voljele plesati kolo, a veliku sličnost možemo uočiti s Lovrinčevićevim predajama jer Bunjevci također smatraju da se nije smjelo ometati vile u njihovoj izvedbi. Ta osoba bila bi kažnjena, neki kažu i odnesena jer se vjerovalo da vile imaju moć letenja. U slučajevima kada bi neka osoba nestala na više od nekoliko dana, vjerovalo se da su tu osobu odnijele vile.⁶⁸ O ukorijenjenosti vila u bunjevačku kulturu govori sljedeća pjesma koja se pjevala na svadbenim povorkama:

„Gorom jezde hićeni svatovi.
Iz gore im vila progovara:
"Kam jezdite, hićeni svatovi,
ham jezdite, kam konje morite?
Umrla je prošena djevojka,
na umoru majci govorila:
Lipa majko, svate dočekajte,
lipa majko, svate darovajte.
Svakom svatu po jednu naranču,
a mom draganu svilenu maramu.“⁶⁹

Biokovsko područje, specifičnije Zagvozd, istraživala je Ivana Vuković. U zagvoškim predajama govorilo se da vile žive na planini Biokovo. U tim predajama nailazimo i na specifičnu vrstu vila, a to su crne vile.⁷⁰ Obučene u crnu odjeću, umjesto u bijelu, kako je uglavnom pripovijedano, osvetoljubivoga su karaktera. Prema zapisanoj predaji, one napadnu osobu koja se ne odazove na njihove riječi, nekada čak i ubiju, kao što je slučaj u ovoj predaji:

⁶⁷ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 232.

⁶⁸ Škrbić, Nevena. „Pojedini elementi duhovne kulture primorskih Bunjevaca.“ *Senjski zbornik*, vol. 27, br. 1, 2000., str. 219.

⁶⁹ Isto, str. 220.

⁷⁰ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 224

„One kad te zovnu, one zovnu...ne zovu one jedan put pa stanu, nego O, Mare, O, Mare, O, Mare, dođi k nama. A ona nije tila, poplašila se. Ona nije tila. Da su bile sve u bilo. (...) I onda ona nije otišla kad su je zvali. Tri puta je bila u planini, zvali su je dođi k nama, nije tila. I gori kad je išla u Brižine, vidila i je gori sve u crnu, i tuda su je dobro namlatile, ubile, i došla kući. Nije živila nekoliko dana i umrla. (...) A, kaže, da je došla, ne bi joj ništa bilo.“⁷¹

Neki i Rođenice, nadnaravna ženska bića koja određuju sudbinu djeteta neposredno nakon njegova rođenja, smatraju vrstom vila.⁷² Prema predaji, one tri uzastopne noći nakon poroda posjećuju dijete. Prva Rođenica tka nit života, druga određuje životni vijek, a treća predstavlja smrt i određuje prekid života. U hrvatskoj usmenoj književnosti Rođenice su nazivane mnogim imenima: Suđenice, Sudbenice, Sudije, Usude, Sudnice.⁷³ Lovrinčević je zabilježio predaje bilogorskoga kraja u kojima je dolazak suđenica popraćen neobičnim pojavama poput titranja vatre ili ognjišta, zavijanja pasa i hujanja vjetra, a ako ih netko ide zavarati i načuti njihovo jednoglasno proricanje postoji mogućnost da ga suđenice „rastrgaju.“⁷⁴ Kod Ledića nalazimo informaciju kako su rođenicama prinošene posebne žrtve: „Pored ostalih običaja, u vezi vjerovanja u tri vile suđenice ili rođenice, koje nad kolijevkom određuju udes novorođenčadi, za stare Slavene, zna se da su djeci rezali kosu kao žrtvu rođenicama.“⁷⁵

Potrebno je spomenuti i pandane Rođenica u drugim europskim mitologijama koje navodi Dragić, a to su grčke Moire: Klota, Atropa i Laheza; rimske Parke: Nona, Decima i Porta; nordijske Norne: Urd, Verdandi i Skuld; te keltske Wyrde. U predajama Rođenice i njihovi europski pandani najčešće dolaze u trojstvu, ali ponekad se javljaju i kao skupina od sedam vila. Pandani Rođenica pojavljuju se i u hrvatskoj pisanoj književnosti, primjerice, Moire u *Planinama* renesansnog pisca Petra Zoranića, ili u *Juditi* Marka Marulića koji spominje tri vile suđenice.⁷⁶ Smatra se da se Rođenice pojavljuju u trijadi zbog magičnosti broja tri koji je čest u mitskim pjesmama. Ostali magični brojevi, koje navodi Dragić, su sedam, deset i devet

⁷¹ Vuković, Ivana. „Tradicijnska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 13.

⁷² Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za povēstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku povēstnicu, Zagreb, 1851., str. 104.

⁷³ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 225.

⁷⁴ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 90.

⁷⁵ Horvat, Joža. *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Zagreb, 1940. u: Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 207.

⁷⁶ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 226.

koji su učestali ne samo u hrvatskoj usmenoj tradiciji, nego i u usmenim tradicijama većine europskih, azijskih i afričkih kultura.⁷⁷ Suđenice spominje i Robert Graves nazvavši grčke Najade „Suđenicama (eng. *The Fates*)“ i kćerima boga mora i smrti Forka koje tkaju purpurnu odjeću s oznakama kraljevskih klanova za ponovno rođene pomoću stalaktita u pećinama.⁷⁸

2.2. Ljudska percepcija vila

Franjo Ledić o vilama kaže da su „lijepo djevojke i većinom dobročiniteljice ljudima, ali i osjetljive, ako ih se uvrijedi.“⁷⁹ Tu je prisutna ideja koja je zajednička skoro svim percepcijama vila. Vile su, većinom, opisivane kao lijepe djevojke koje su dobroćudne, ali osjetljive kada se ljudi dotaknu teme njihovih nogu i kose. Tada vile postaju zlobne te su u nekim predajama i ubijale ljude. Mate Zorić napominje kako su u narodu vile bile poput svetaca ili Boga, bile su im uzor. Zorić primjećuje da su vile svemoguća bića, da su one pitome, milostive i da uvijek čine dobro, ne navodeći pritom ni jednu negativnu karakteristiku.⁸⁰ Kod Dragića nalazimo da u predajama gotovo uvijek nose duge bijele haljine, ponekad i plave. Kosa im je zlatnožuta i počešljana, a imaju modre ili zelene oči.⁸¹ Kutlešin opis vila vrlo je sličan Dragićevu. Kutleša opisuje vile kao vitke isključivo mlade djevojke, odjevene u bijele haljine, rijetko kada i plave, najčešće duge plave kose te zelenih i plavih očiju.⁸² Škrbić navodi da bijela vilinska odjeća simbolizira nevinost jer se ne udaju. Vilinska ljepota i mladolikost bila je čest motiv u izrekama bunjevačkoga kraja pa se za vrlo lijepe cure govorilo da je „ko vila nagorkinja.“⁸³ Vuković je zabilježila percepciju vila u zagvoškome kraju u kojemu su vile opisivane kao: „uredne, lipe, u bilu bi se pokazale, duge kose da su imale, pletenice, krune na glavi.“⁸⁴ Filakovac navodi kako su vile žene lijepoga struka, nose dugačku bijelu odjeću i imaju zlatnu kosu koja im visi do nogu.⁸⁵ Slično Filakovčevoj percepciji, Grbić navodi kako je izgled

⁷⁷ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), FFST, Split, 2008., str. 24.

⁷⁸ Graves, Robert. *The Greek Myths*, Volume Two. Penguin Books, London, 1955., str. 107.

⁷⁹ Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 101.

⁸⁰ Zorić, Mate. „Kotari.“: „Vjera u osobita bića.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 1, 1896., str. 230.

⁸¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), FFST, Split, 2008., str. 429.

⁸² Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imočkoj krajini*. Matica hrvatska: Ogranak Imotski, Imotski, 1993., str. 390.

⁸³ Škrbić, Nevena. „Pojedini elementi duhovne kulture primorskih Bunjevaca.“ *Senjski zbornik*, vol. 27, br. 1, 2000., str. 219.

⁸⁴ Vuković, Ivana. „Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 11.

⁸⁵ Filakovac, Ivan. „Vjerovanja: (Retkovci u Slavoniji).“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 10, 1905., str. 144.

vila veličanstven te da podsjeća na atribute i percepciju bogova⁸⁶ (slično onomu što je zabilježio Zorić), a Vekić kaže kako je vilama kosa sezala do stopala i da je bila spletena u pletenice.⁸⁷ Kukuljević Sakcinski zabilježio je kako su vodene vile bile „visoke žene, blěda lica i veoma lěpe. Odevěne su bile zelenom prozračnom haljinom, a od glave do pete pokrivaše ih běla koprena, posuta biserom.“⁸⁸ Lovrinčević također navodi kako su vile imale koprene. U predajama koje je on zabilježio, vilinske koprene bile su prebačene preko glave i ramenā te im je davala moć letenja. U slučaju da se koprena ošteti ili podere vila gubi moć leta.⁸⁹ Evelina Rudan navodi kako su vile nadnaravna bića, slična djevojkama, a uspoređuje ih i s časnim sestrama jer žive u izoliranoj ženskoj zajednici.⁹⁰ Potrebno je naglasiti koliko variraju predaje o vilama i koliko je nepoznato o njihovu djelovanju kada nisu bile u doticaju s ljudima jer Lovrinčević navodi kako su vile uglavnom pojavljivale pojedinačno te da su se nalazile samo kada bi plesale kola, a tada bi ih se pronalazilo u grupicama od tri do deset.⁹¹ Zovko je zabilježio predaju prema kojoj vile krađu haljine mještankama preko noći, a da mještanke to ni ne znaju. Govori se kako su vile to radile iz pohlepe jer su morale svako drugi dan imati novu haljinu. Ukradene bi halje nosile po sat ili dva te ih vratile u sanduke odakle su ih i uzele.⁹² Babić i Kačić zabilježile su predaje na nekim dijelovima otoka Braća prema kojima su vile mala stvorenja visoka 15 centimetara, a u drugim mjestima na otoku prića se o vilama koje priliče mladim djevojkama.⁹³

U neretvanskome kraju nailazimo na predaje prema kojima su vile prkosna i zla bića, nimalo dobronamjerna. Babić i Vekić navode da se na područjima neposredno uz močvare i doline govorilo o zlim i pokvarenim vilama, a na mjestima koja su poprilično udaljena i na višoj nadmorskoj visini, primjerice na planinama, govorilo se o dobrim vilama. Prićalo se za zle vile da su toliko ružne i zle da su ih ljudi izbjegavali, a posebno se isticala netrpeljivost između vila

⁸⁶ Grbić, Jadranka. „Predodžbe o životu i svijetu: Duhovi dobra i zla, mistična bića, nadnaravna snaga, zle oči i uroci.“ *Etnografija – Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998., str. 308.

⁸⁷ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 241.

⁸⁸ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 104.

⁸⁹ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 77.

⁹⁰ Rudan, Evelina. *Vile s Ućke*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2016., str. 300-305.

⁹¹ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 77.

⁹² Zovko, Ivan. „Vjerovanja iz Herceg-Bosne.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 6, 1901., str. 147.

⁹³ Babić, Vanda. Kačić, Tea. „Braćke predaje u suvremenoj etnografiji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015., str. 99.

i djevojaka kojima su vile otele zaručnike. „Dojedna je prkosila! Vile su bile gadnije od lipi cura pa su i ništile.“⁹⁴

Mnoge predaje govore o fizičkoj značajci vila koja je svojstvena za slavenski svijet, a to su kozje, magareće ili konjske noge. Jednu od predaja zabilježio je Zovko, a njen naslov je *U vilâ su noge kao u magareta i ne smiju se vidjeti*. U toj predaji kazivač nam otkriva da je vilama neugodno pričati s ljudima zbog svojih magarećih nogu. Zure ljudima u oči kako oni ne bi ni slučajno pogledali prema dolje i vidjeli njihove noge. Neke vile su skrivale svoje noge dugim svilenim košuljama. U slučaju da čovjek pogleda vili u noge, ona odmah napusti razgovor, a za čovjeka se kaže da više nikada neće susresti vilu. Neke vile taj susret uzmu za zlo i donesu nesreću ljudima. Predaja završava izjavom da ljudi često nisu ni svjesni posljedica: „Od male stvari iziđe na veliku, a da se ničem i ne nadaš.“⁹⁵ Dragić je zabilježio kako narod šibenskoga zaleđa vjeruje da vile imaju kopita ili papke kako bi mogle pristupiti nepristupačnim terenima.⁹⁶ Kukuljević Sakcinski nadodaje da su vile nosile duge bijele haljine kako bi skrile svoje kozje ili konjske noge.⁹⁷

U neretvanskome kraju kojeg je istraživao Vekić postoje predaje prema kojima su vile djevojke bez ikakvih fizičkih defekta, ali postoje i one u kojima vile imaju noge magaraca, koza, ovaca i konja. Zanimljiva je predaja koju je Vekić zapisao u kojoj vila ima jednu nogu magareću, a druga joj je „od čeljadeta“⁹⁸ Animalni motivi vila najčešći su u dalmatinskome kraju u čijim su predajama česte magareće i kozje noge vila, a na otoku Cresu govori se kako vile imaju i goveđe noge. Mladići su često bili testirani od strane vila, a ako prođu test i ne pogledaju vili u noge, često bi bili nagrađivani. Vekić ističe tezu koja govori da su animalne karakteristike vila simbol potisnute seksualnosti, tj. simbol prirodnih užitaka.⁹⁹ Često se u predajama govori kako su vile imale seksualne odnose s mladićima koje su zavodile. Jureta navodi da je intenzivan i kroničan fizički umor kojeg su osobe iskusile djelo učestalih odnosa s vilama,¹⁰⁰ a Lovrinčević navodi kako se mladići koji imaju ljubavne odnose s vilama ne vraćaju

⁹⁴ Babić, Vanda. Vekić, Denis. „Ostatci poganskih vjerovanja na desnoj obali Neretve.“ *Hrvatski neretvanski zbornik*, br. 2, 2010., str. 243.

⁹⁵ Zovko, Ivan. „Vjerovanja iz Herceg-Bosne.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 6, 1901., str. 145.

⁹⁶ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 224.

⁹⁷ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 90.

⁹⁸ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 238.

⁹⁹ Isto, str. 238-239.

¹⁰⁰ Jureta, Ante. „Demonska bića u Zagori.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 24, 2017., str. 52-53.

s planina ili se vrate nijemi.¹⁰¹ U nekim slučajevima ljudi su vile uzimali i za žene. U predaji koju je zapisao Lovrinčević u bilogorskome kraju navodi se kako je vila proklela grm na koji je poderala koprenu ne znajući da ispod grma spava mladić koji se izgubio u šumi. Mladić je onijemio zbog vilinske kletve te je odveden pred vilinskoga cara. Car je odlučio da kletvu treba poništiti te da je vila dužna učiniti sve što je potrebno kako bi mladić opet progovorio. Mladić ju je zatim uzeo za svoju ženu i s njom se vratio svojoj kući.¹⁰² Nadalje, Lovrinčević spominje priču prema kojoj mladić oženi vilu te ju odvede iz njezina doma svome domu te ima s njom djecu. Opisuje se kako su vilinska djeca različita od druge djece. „Djeca koja se rađaju iz braka vile i čovjeka obično su vrlo lijepa i sretna te imaju na sebi neki znak po kojemu im se pozna da su vilinskog porijekla – npr. oko jednog prsta mogu imati zlatnu vlas omotanu, na glavi zlatnu kosu, na čelu zvijezdu i sl.“¹⁰³

Maja Bošković-Stulli zapisala je predaju na otoku Braču koja govori o vilama u spilji Krosnici. Spilja je i dobila ime po vilama jer su one uvijek tkale „krosna“ u toj spilji, a vjerovalo se da su one živjele u davnim vremenima. Kazivačica je naglasila kako je teško popeti se do te spilje, gotovo nemoguće za starijega čovjeka. Spilja je bila veličine polovice normalne sobe, a sadržavala je komin pomoću kojega su se vile grijale, a na suprotnoj strani stajala su „krosna“ koja su vile tkale. Kazivačica završava predaju naglasivši da vile nisu imale tabane kao normalni ljudi, nego da su „imali konjska kopita, konjska kopita vile da su imali.“¹⁰⁴ Šešo je zapisao predaju po kojoj je Bog kaznio vile te im pretvorio noge u kopita. Vjerovalo se da ih je kaznio jer su se vile hvalile zbog svoje iznimne ljepote.¹⁰⁵ Šešo također navodi nekoliko karakteristika o vilama koje možemo pronaći u predajama po cijeloj Hrvatskoj. Od pozitivnih karakteristika navodi: ljepotu, sreću, mladost, nadnaravnost i mnoge druge. Smatra se da vile simboliziraju sreću i čežnju. Iako vjerovanja u vile jenjavaju, Šešo smatra da ljudi još pričaju priče o njima zbog simbolizma vila te se još prisjećaju njihovih aktivnosti i svojstvenih karakteristika. Uz pozitivne značajke navodi i negativne osobine vila poput arogancije, pakosti i taštine.¹⁰⁶ Vuković spominje i osvetoljubivost, ali da do nje dolazi zbog povrede taštine, ali i zbog izdavanja vilinskih tajni.¹⁰⁷ Predaja koju je zabilježila govori nam o osveti vile zato što joj je pastirica odgovorila pozitivno na pitanje smrdi li joj kosa i ima li ušiju u njoj. Uvrijeđena

¹⁰¹ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 79.

¹⁰² Isto, str. 78.

¹⁰³ Isto, str. 78-79.

¹⁰⁴ Jutronic, Andre (ur.). *Brački zbornik*. Zrinski, Čakovec. 1975., str. 94.

¹⁰⁵ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str. 34-35.

¹⁰⁶ Isto, str. 24.

¹⁰⁷ Vuković, Ivana. „Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 12.

vila ju je, potom, odnijela na veliki kamen i ostavila. Pastirica je zazivala upomoć te su je spasili.¹⁰⁸ Naime, vilama, kako kaže Jureta: „neugodno zaudara kosa što im se u nikojem slučaju ne smije reći, (...)“¹⁰⁹ Vilinska kosa neugodna mirisa jest karakterisitka koja se ne pojavljuje često, ali je značajna.¹¹⁰ S predajama o kosi neugodna mirisa glavnom se susrećemo na području Zagvozda.¹¹¹ Vuković je zabilježila predaju o smrdljivoj vilinskoj kosi sa spomenutog zagvoškog područja. Kazivač nam otkriva da se na vilino pitanje o mirisu njene kose treba odgovoriti: „Miriše ko ruža rumena.“¹¹² Sunara i Dragić zabilježili su kako oni koji bi izvukli vili dlaku s kose bili podvrgnuti kletvi, a vile bi umrle od tuge. Dalje navode, kako bi vile nagradile one koji bi uspjeli raspetljati vilinsku kosu bez da povuku ijednu dlaku kada se vile negdje zapetljaju.¹¹³ Dragić je na svilajskome području zabilježio predaju prema kojoj se vilina kosa zapetljala u grm kupine. U pomoć joj je došla mala djevojčica koja joj je uspjela odriješiti kose bez da iščupa ijednu dlaku. Dragić kaže kako je vila nagradila djevojčicu vrećicom zlatnika, ali vila je upozorila da je smije otvoriti tek kada dođe svojoj kući. Djevojčica je došla blizu svoga doma kada više nije mogla izdržati te je otvorila vrećicu. Na njeno iznenađenje, zlatnici su se pretvorili u ugljen, ali djevojčica je bila zadovoljna jer je znala da vile rade i gore stvari, poput otmice mladića.¹¹⁴ Vekić ističe važnost načina „nošenja“ kose u dolini Neretve. Kaže kako su mlade djevojke koje su imale raspuštenu kosu smatrane slobodnima, a ponekada i neurednima. Žene koje su držale do sebe i svoga izgleda plele su svoju kosu jer je to bio znak urednosti i ljepote. Nadalje, Vekić naglašava kako su u predajama vile uglavnom imale raspuštenu kosu te se time izriče povezanost vila s prirodom i ne pripadanjem nikakvim zajednicama.¹¹⁵ Maja Bošković-Stulli zabilježila je predaju u Opuzenu u kojoj vile raspleću kosu mlade djevojčice, potom i zabranjuju ponovno pletenje kose, predaja čak i završi kobno za uplašenu djevojčicu:

„Kad sam ja bila djevojkom, onda sam bila u Imotskom, bit će mi je bilo šesnaest godina, to sam vidla mojim očima. Oni zovu solar, mi zovemo balatura, a bila

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Jureta, Ante. „Demonska bića u Zagori.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 24, 2017., str. 51.

¹¹⁰ Grbić, Jadranka. „Predodžbe o životu i svijetu: Duhovi dobra i zla, mistična bića, nadnaravna snaga, zle oči i uroci.“ *Etnografija – Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998., str. 308.

¹¹¹ Vuković, Ivana. „Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 11.

¹¹² Isto.

¹¹³ Sunara, Nikola. Dragić, Marko. „Fairy World in Croatian Mythological Tales and Petar Gudelj’s Poetry and Prose.“ *Lingua Montenegrina*, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja, Fakultet za crnogorski jezik i književnosti, god. XII, sv. 1, br. 23, Cetinje, 2019., str. 150.

¹¹⁴ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 230.

¹¹⁵ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 242.

lijepa djevojčica, pa su joj vile... U njoj pletenice bile, digla se obnoć popišat na taj solar, kad došle k njome tri-četiri, jatile je za tu kosu i raplele joj i da ne smi splićat. Kad ujutro majka joj oće da splete kosu, a ona da ne smi, sve više: – Vile, vile, ne smim, majko. I živila malo dana, umrla je.“¹¹⁶

2.3. Interakcija ljudi i vila

Vile često pristupaju ljudima, a kako navodi Jureta, to su uglavnom osobe mlađe životne dobi, uglavnom pastiri.¹¹⁷ Bitno je napomenuti kako vile ne prilaze svakomu, nego one prilaze osobama koje one smatraju vrijednima i dostojnima. Osoba kojoj će prići vila mora imati određene kvalitete.¹¹⁸ Kutleša je zabilježio kako „Vila traži svog odabranika među ljudima. Ritko se koja zaljubi u žensko. Oni su muškići – junaci, rastavili od ostali ljudi, ili junaštvom, ili lipotom ili snagom duva. Nigad vila rđe i kukavice odabrala.“¹¹⁹ Vuković napominje kako se u predajama o vilama nikada ne govori o osobnom iskustvu, već se prenosi iskustvo neke druge osobe.¹²⁰ Zabilježila je i da većina kazivanja na zagvoškome području govori o vilama koje su živjele skladno s ljudima, a da su se ponekad poigravale s mještanima.¹²¹ Zorić je zabilježio kako vile pokazuju putove zalutalim putnicima, ojačavaju vojnike, uspavljaju djecu u kolijevkama i da dolaze sirotima u pomoć.¹²² Babić i Kačić ističu kako su vile voljele plesati i uveseljavati mještane te su rado pomagale njima i starijim ljudima. Zabilježene su i predaje prema kojima su vile ostavljale hranu pastirima na planinama i pašnjacima, a Babić i Kačić ističu predaju prema kojoj su vile stale u obranu slabašnome pastiru. Dale su mu piti njihova mlijeka kako bi ojačao.¹²³ Jureta kaže kako „Vila može biti i pomoć i nedaća.“¹²⁴ jer vile mogu biti dobroćudne, ali mogu biti i prkosne i osvetoljubive. S vilama treba pažljivo postupati. Tu tvrdnju podupire Kutlešin iskaz: „s vilom budi viran i pošten, pošteno će ti biti. Ako ćeš

¹¹⁶ Bošković-Stulli, Maja. *Folklorna građa s Pelješca i Neretve*, IEF rkp. 257, Dubrovačko-neretvanska županija, 1956., str. 147

¹¹⁷ Jureta, Ante. „Demonska bića u Zagori.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 24, 2017., str. 52.

¹¹⁸ Isto.

¹¹⁹ Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*. Matica hrvatska: Ogranak Imotski, Imotski, 1993., str. 396.

¹²⁰ Vuković, Ivana. „Tradicijnska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 10.

¹²¹ Isto, str. 13.

¹²² Zorić, Mate. „Kotari.“: „Vjera u osobita bića.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 1, 1896., str. 230.

¹²³ Babić, Vanda. Kačić, Tea. „Bračke predaje u suvremenoj etnografiji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015., str 99-100.

¹²⁴ Jureta, Ante. „Demonska bića u Zagori.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 24, 2017., str. 52.

naopako, naopako ćeš i završiti.“¹²⁵ Vilinsku osvetoljubivost potiče izricanje njihovih fizičkih defekata poput animalnih nogu te smrdljive kose, ali nekoliko predaja govori nam kako bi se vile rasrdile kada bi osoba s kojom su se susrele pričala o susretu.¹²⁶ Vuković, također, napominje kako se vile napakoste ako im se uzme nešto što je njihovo. Primjer toga je predaja zapisana na zagvoškome području prema kojoj su vile zatočile ljude u spilju jer su oni ubrali trave koju su vile smatrale svojim. Tek nakon što su ljudi istresli vreće s ubranom travom, vile su ih pustile iz spilje.¹²⁷ U sljedećoj predaji koju je zapisao Filakovac, a prepričala mu njegova majka, ističe se impulzivnost, brutalnost i nemilosrdnost vila (u tekstu zvane i *Nedobrice*) što možemo smatrati poveznicom s animalnom stranom tih mitoloških bića, a uočavamo i kontrast Boga i vila zbog molitvi deda Joze:

„Kako e srado od Vila i ubit od ní umro Joza Sibalić, rodom iz Retkovci, a kućanin moe mame, vako mi e ona pripovedala: — Bila sam mala, al se dobro sećam tog našeg seromašnog ded Joze. Te godine bijo ded Joza stanar na stanu u Nadiševci (atar retkovački oko retkovačkog groblja, kako se ide u Ivankovo). Goveda pasla nedaleko groblja, a kad već bijo sumrak, pojde ded Joza, da i' dotera u okol na stan. Kad nadomak groblju, vidi on dve bele žene sedeća pod grabim nuz drum. Čim on k nima, spopadu ga i reknu: „Idi s nama!“ On sad vidijo, da to nisu nikake druge žene, no Vile. — „Ne ću!“ kaže ded Joza. Iznenada se tode stvorila kola i u nima gajdaš, ciganin Mia iz Gradišća (selo kod Cerne). Vile ga upregu pod kola, sedmi u kola, pa teraj i šibaj prama Ivankovu. Mora ded Joza vozit, jer ga Neđobrice šibae. Kad se provezoše pokraj nekog križa, uvati se u trku Joza za križ i zamoli: „Isukrste moj preslatki, ti me obrani od vi Nedobrica!“ No mu ništa ni pomoglo, već ga dobro s kanđiama sošivae, da e moro daļe kasat i rukom otkinijo komad križa. Iz Ivankova vozijo ded Joza Vile u Kovar na igrañe, a onda odanle, šta god e igda mogo, u Vrpolje pod rast nakraj sela na kršćeñe vilovskog deteta.. Kad e bilo tode gotovo, poterae ga Vile opet prema Ivankovu, sve ga šibajući, da e pod koli više letijo no kaso. Iz Ivankova krenu natrag u Nadiševce, di i' skoro zora uvatila. Čim petli sa stanova najaviše, da puca zora i da će svanit, od jedan dob nestade i Vila i gajdaša i kola, a ded Joza vidi, da na mrtvo izubian leži pred svom kolebom, di ga takog najde brat Bartol, moj ded rođeni. Ded Jozu doveze doma i ja sam ga vidila, kako e bijo svaj po telu modar i plav ko šļiva. Čimgod su ga nudili, da jede, sve su to Vile od ñeg poele, a da ñemu nisu ništa dale ni ostavile. Brat bi ga Bartol pito:

¹²⁵ Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*. Matica hrvatska: Ogranak Imotski, Imotski, 1993., str. 396.

¹²⁶ Vuković, Ivana. „Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 12.

¹²⁷ Isto.

„Brate Jozo, vidiš li ti zbiļa štagod?“ On bi odgovorijo: „Ta vidim, brate, eto dve Vile, kako kod mene stoju. Sve moe jelo poedu, mene ništa ne dadu. Uvek me zovu k sebe, da idem š nima, al ja ne ću pa ne ću.“ Onda bi nako ležeća u krevetu sto na glas govorit: „Nisam ja vaš, ja sam mog dragog Isusa i majke Maree. Evo vam, evo!“ pa bi s rukama sve plesko po g . . . ce i pokazivo Vilama figu za figom. Osmi dan umre taj naš ded Joza.“¹²⁸

Vekić je pisao o zloćudnim vilama na neretvanskome području, poput vila u prethodnoj predaji.¹²⁹ Izazivale su svađe među ljubavnim parovima, a prema predajama koje su zabilježili Babić i Vekić znale su i iz ljubomore ubijati.¹³⁰ Vekić govori i o vodenim vilama koje su se penjale na brodove te ubijale mornare i ostale članove posade.¹³¹ Nadalje, govori se kako nisu priličile mladim djevojkama, nego su bile „gadnije, vile, od oni' cura. One su bile gadnije, po pričanju...“¹³² Opake vile prisutne su i u predaji s bilogorskoga područja koju je zabilježio Lovrinčević. Naime, govori se da su vile znale dozivati kočijaše dok su oni obavljali svoj posao na određenim rutama. Lovrinčević kaže: „U njoj je uvijek bilo vila.“ spominjući šumu pokraj ceste između Diklenice i Rakitnice. U slučaju da se netko odazove na pozive vila koje bi skočile na kočiju, one bi tu osobu povukle u šumu osudivši je tako na život neprestanog plesanja kola.¹³³ Dakako, postoje i predaje u kojima bi ljudi odvodili vile i ženili se njima. Primjerice, predaja Maje Bošković-Stulli koja je zabilježena na istarskome području govori o seljaku koji se oženio vilom. Vila mu je rodila i dijete, ali nakon prekršenog obećanja vila napušta seljaka i sama odgaja dijete.¹³⁴ Kukuljević Sakcinski navodi kako su se ljudi u Vinodolu i u Srbiji ženili gorskim vilama, neki da su i djecu s njima imali. On napominje da vile ne odgajaju svoju djecu, nego ih podmeću drugim ženama, a za djecu ističe kako nemaju vilinskih atributa, osim povišene inteligencije. Nastavlja da se zato za mudroga čovjeka u tim krajevima kaže da su ga vile rodile.¹³⁵ Međutim, Filakovac je zabilježio kako djeca koja prihvate vile imaju nadnaravne moći poput proricanja, vraćanja, liječenja te razlikovanja štetnih od korisnih biljaka. U slučaju

¹²⁸ Filakovac, Ivan. „Vjerovanja: (Retkovci u Slavoniji).“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 10, 1905., str. 145-146.

¹²⁹ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 241.

¹³⁰ Babić, Vanda. Vekić, Denis. „Ostatci poganskih vjerovanja na desnoj obali Neretve.“ *Hrvatski neretvanski zbornik*, br. 2, 2010., str. 242.

¹³¹ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 241

¹³² Babić, Vanda. Vekić, Denis. „Ostatci poganskih vjerovanja na desnoj obali Neretve.“ *Hrvatski neretvanski zbornik*, br. 2, 2010., str. 243.

¹³³ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 77.

¹³⁴ Bošković-Stulli, Maja. *Istarske narodne priče*. Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1959., str. 131.

¹³⁵ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 91.

da dijete odbije ponudu vila ili im se samo ne sviđa, vile ga istuku, unakaze ili dobije kroničnu bolest.¹³⁶ Vekić naglašava da se u neretvanskome kraju kaže za dijete da je *vileno* kada je, po vjerovanjima kazivača, dijete uspjelo izaći živo iz spilje. Smatrali su da ta djeca imaju naklonost vila i da imaju nadnaravne sposobnosti zbog kojih se ističu u zajednicama.¹³⁷ Dragić ističe kako su vile mogle rađati samo žensku djecu te da su zbog želje za potomstvom otimala mladiće.¹³⁸ Mate Zorić zabilježio je predaju u kojoj se ističe blagonaklonost vile. Prišla je u pomoć mladome seljaku te mu je čuvala životinje na ispaši tokom dana i zapovjedila mu da se ide odmarati pa da se vrati navečer po stoku. Čak bi i donijela seljaku hrane i pića dok on spava da ima za okrijepiti se kada se probudi. Čineći tako godinu dana, odvede seljak vilu kući i oženi se njome. Zorić navodi kako su njih dvoje uzdigli kulu u Kotaru i da je od njih poteklo junačko pleme Smiljanića koje je bilo opjevavano u narodu zbog njihove borbe protiv zla na kotarskome području.¹³⁹

Potrebno je spomenuti i vilenjake (vilene, viljene, vilce, vilaše) koji su bića srodni vilama. Konkretan odnos ovisi o područjima, neki su muševi vila, neki samo prijatelji, a neki čak muške vile. Kutleša je zabilježio kako su na zagorskome i imotskome području živjeli vilci. Bilo ih je manje negoli vila, a kaže kako vilci „imaju sve kriposti vila, samo su muškići. I jedino u tomu se razlikuju od vila.“¹⁴⁰ Međutim, na imotskome području i na području Zagore pojavljuju se i vilenice ili vilinska kolina.¹⁴¹ Jureta navodi da su to bili pomno izabrani mladići koji su bili u dobrim odnosima s vilama te su ih one podarile bogatim i uspješnim životima, pod uvjetom da se oni pridržavaju postavljenih pravila. On je zabilježio i da su se opulentne obitelji hvalile svojim pretcima koji su bili u dobrim odnosima s vilama te da su oni odgovorni za sadašnje bogatstvo obitelji.¹⁴² Vuković je zabilježila narodna vjerovanja o vilenjacima na području Zagvozda. Na tome području bilo ih je mnogo, a nazivali su ih i vil(j)eni. Vileni su mogli biti i muškoga i ženskoga roda, a vjerovalo se da surađuju s vilama. Nadalje, Vuković navodi sposobnosti naspram kojih su vileni bili drukčiji od ostalih seljana. Bili su brzi i učinkoviti u svojim poslovima, bili su i veseloga karaktera, a nastala je i poslovice za brze i

¹³⁶ Filakovac, Ivan. „Vjerovanja: (Retkovci u Slavoniji).“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 10, 1905., str. 144.

¹³⁷ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 248.

¹³⁸ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 230.

¹³⁹ Zorić, Mate. „Kotari.“: „Vjera u osobita bića.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 1, 1896., str. 230.

¹⁴⁰ Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imočkoj krajini*. Matica hrvatska: Ogranak Imotski, Imotski, 1993., str. 390.

¹⁴¹ Isto, str. 396.

¹⁴² Jureta, Ante. „Demonska bića u Zagori.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 24, 2017., str. 53.

radišne ljude kojima se govorilo da su „ko vileni.“¹⁴³ Zorić, koji je zabilježio predaje u Ravnim kotarima, govori o vilašima, muževima vila.¹⁴⁴ Babić i Kačić kratko se dotiču vilenjaka spomenuvši samo da su, kao i vile, osvetoljubivi kada izgube povjerenje.¹⁴⁵ U Zovkovoju već spomenutoj predaji koja govori o postajanju vilom, prijatelji vila nazivaju se drugovima ili dostovima.¹⁴⁶ Kukuljević Sakcinski navodi kako samo vilinski prijatelji mogu razumjeti vilinske pjesme jer običan narod njih ne razumije: „Kad se narod pita: u kom jeziku pjevaju vile? svaki ti odgovori, da se to ne zna, jer im se reči nikako razumeti nemogu (...) Samo oni rēdki ljudi koji su s Vilama u priateljstvu, razumiju kadkad što pjevaju.“¹⁴⁷

Postoji nekolicina predaja koje govore o vilenjaku (prijatelju vila) kojem je podarena knjiga o lijekovima od strane vila. Vuković je zabilježila predaju prema kojoj je jedan zagvoški mještanin imao takvu knjigu. Vile su toga mještanina upitale da im počese kosu, potom ga upitavši smrdi li im kosa. Mudri mještanin odgovorio je: „Kaže, nije, nego miriše, kaže, ko ruža rumena.“¹⁴⁸ Vile su bile zadovoljne njegovim odgovorom pa su ga povele da upozna vilinsku *glavešicu* koja mu je odlučila podariti blago ili knjigu, a na njemu je da odluči. Mještanin, ponovno izrazivši svoju mudrost, odabere knjigu u kojoj je, kako vjeruju Zagvoždani, „sve pisalo: kako će bit kad dicu rađa, kako će dicu zubovi bolit, kako će se zaratit, to je sve u toj knjigi pisalo.“¹⁴⁹ Vuković naglašava da se ta knjiga zove prema imenu mještanina, a da se i dandanas zna reći da se iz njegova pisma „iskolilo“, tj. da se ostvarilo ono što je zapisano u knjizi.¹⁵⁰ Kukuljević Sakcinski sličnu je predaju o vilinskoj knjizi zapisao na području oko Varaždina. Navodi da se u narodu vjerovalo kako su obližnje vile živjele u pećinama, a da su jednoga dana one pozvale seljanina iz Ljubešćice kako bi ga naučile liječiti. Zabilježio je kako su mu podarile „knjigu vilinsku.“¹⁵¹ U toj knjizi su pisali svi lijekovi protiv svih zemaljskih bolesti, a vile su mu zadale jednu zabranu, seljanin se nije smio oženiti. Zabilježeno je kako je

¹⁴³ Vuković, Ivana. „Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 13.

¹⁴⁴ Zorić, Mate. „Kotari.“: „Vjera u osobita bića.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 1, 1896., str. 230.

¹⁴⁵ Babić, Vanda. Kačić, Tea. „Bračke predaje u suvremenoj etnografiji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015., str. 99.

¹⁴⁶ Zovko, Ivan. „Vjerovanja iz Herceg-Bosne.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 6, 1901., str. 147.

¹⁴⁷ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za povēstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku povēstnicu, Zagreb, 1851., str. 93.

¹⁴⁸ Vuković, Ivana. „Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 13.

¹⁴⁹ Isto.

¹⁵⁰ Isto.

¹⁵¹ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za povēstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku povēstnicu, Zagreb, 1851., str. 99.

seljanin stekao slavu za života, a da je pri njegovu koncu poludio i oženio se. Od toga dana više nije mogao liječiti, a umro je osmi dan nakon ženidbe.¹⁵²

Vekić je napisao kako su stanovnici neretvanskoga područja vjerovali da je Sadik Sadiković svoje moći liječenja dobio od vila: „Jer on je zna svaku travu u Debelome brdu, pod pećinom, pod, di god tražija, otiđi tute i, on je bija vilen, vilen. Bija vilovit.“¹⁵³ Dragić ističe kako su vile surađivale s hajducima i drugim narodnim herojima te da je „svaki hajduk imao svoju vilu.“¹⁵⁴ Lovrinčević je zabilježio priču *Kako je Kraljević Marko stekao snagu* koja opisuje susret vile i Kraljevića Marka koji je tada bio slabašno malo dijete. Marko je u šumi pomogao malome djetetu, a kada se vraćao kući iz iste šume vidio je vilu kako doji to dijete. Shvativši da je on pomogao njenome djetetu, ona odluči nagraditi Marka po njegovu izboru. Nakon malo promišljanja, Marko je rekao, kako je zabilježio Lovrinčević, kako želi biti „najjači u tom kraju.“¹⁵⁵ Vila mu je ispunila želju tako što je Marko sisao njena mlijeka, vrativši se kući Marko je odlučio da ide u svijet „da brani sirote i nejake i da kažnjava silnike.“¹⁵⁶ I Maja Bošković-Stulli zabilježila je da je Kraljević Marko dobio svoju snagu od vila. Prema predaji koju je zapisala na istarskome području Marko se sprijateljio s 12 vila.¹⁵⁷ Kukuljević Sakcinski, također, ističe interakciju vila i Kraljevića Marka, a to je narodna pjesma pod imenom „Smrt Kraljevića Marka.“ U toj pjesmi vila posestrima proriče Marku način na koji će on umrijeti.¹⁵⁸ Kukuljević Sakcinski spominje još jednu pjesmu koja objašnjava kako je Kraljević Marko dobio snagu. U spomenutoj pjesmi Markovih sedam vila posestrima darovalo mu je sablju, njegova krilata konja Šarca te snagu u borbama.¹⁵⁹ Predaja koju je Zovko zapisao naglašava da je sve što je u svojim pohodima osvojio i pokorio Stojan Janković zasluga posestrima vila: „Što on sa zemļom izravni, više se ne gradi i ne napravļa. To je on i hotio, da tako biva, jer da nije hotio, ne bi ni iskô, ni pitô od svojih posestrima vila, da se tako događa.“¹⁶⁰ Ledić je pojasnio da su vile posestrime vile koje su pomagale junacima, čak i u bojevima te da su iz toga razloga

¹⁵² Isto.

¹⁵³ Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 236.

¹⁵⁴ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 232.

¹⁵⁵ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 78.

¹⁵⁶ Isto.

¹⁵⁷ Bošković-Stulli, Maja. *Istarske narodne priče*. Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1959., str. 131.

¹⁵⁸ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 94-95.

¹⁵⁹ Isto, str. 96-97.

¹⁶⁰ Zovko, Ivan. „Vjerovanja iz Herceg-Bosne.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 6, 1901., str. 148.

opjevavane u poeziji.¹⁶¹ Naziva ih i vilama bojovnicama jer su bodrile junake u bitkama, hrlile im u pomoć, a ponekada su bile prve i na razbojištu.¹⁶² Kukuljević Sakcinski navodi kako „svaki bolji junak i krępostan čovęk svoju Vilu posestrimu ima.“¹⁶³ Smrt Stojana Jankovića u borbi s barjaktarom Nukićem opisana je u bosansko-hercegovačkoj narodnoj pjesmi „Nikolica Janković“ tako što su se i vile u pećinama rađalostile:

„Razđali se i gori i travi

Pa i Vili u pećini stijeni,

Svoga pobra pregoręt nemore.“¹⁶⁴

U sljedećim stihovima opisano je kako su vile odnijele Stojanovog sina Nikolicu u pećinu i odgajale ga dvanaest godina. Naposljetku, Nikolica osveti oca kada spozna svoje porijeklo i vila posestrima mu podari znanje da porazi Nukića.¹⁶⁵ Marko Dragić zabilježio je narodnu pjesmu u kojoj posestrima vila razgovora s Dušanom Silnim, srpskim kraljem i prvi srpskim carem, nakon njegove smrti. Pjesma je zabilježena u Širokome Brijegu, a razgovor vile i Dušana odvija se u njegovu grobu. Dušan zamoli vilu da mu pokaže što je propalo od njegova carstva, a vila ga uzme za ruku pa skupa obiđu grob. Vila mu kaže: „Obiđosmo carstvo tvoje, sve ostalo, propalo je.“¹⁶⁶ Kukuljević Sakcinski zabilježio je pjesmu u kojoj vila upozorava Janka Hunjadija (Janka Sibirjanina) te mu zabranjuje da podigne šatore na njenu vilinskome igralištu:

„Čü li mene od Sibirja Janko

Ti nepenji bijela čadora

Na mojemu divnu igralištu

I na mojem divnom pęvalištu

Jere ću ti sve postrijeljat

¹⁶¹ Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 100.

¹⁶² Isto, str. 210-211.

¹⁶³ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za povęstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku povęstnicu, Zagreb, 1851., str. 95.

¹⁶⁴ Isto.

¹⁶⁵ Isto.

¹⁶⁶ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), FFST, Split, 2008., str. 315-316.

Vrane konje i dobre junake.¹⁶⁷

Vile se pojavljuju i u predajama koje sadržavaju biblijske likove. Primjer nam je pjesma koju je zapisao Dragić iz mjesta Pučišća na otoku Braču. U pjesmi je naglašeno kako tri kralja nisu jahali konje kada su došli u Betlehem pokloniti se Isusu, nego da su jahali vile kojima nije bilo potrebno ni hrane ni vode.¹⁶⁸ Škrbić je na bunjevačkome području zabilježila predaju u kojoj su vile pomogle zaštititi Mariju i Isusa od progonitelja. Predaja kaže da su vile sijale žito u polju kada je pokraj njih prošla Marija u trku s Isusom u naručju. Škrbić naglašava da su nekoliko trenutaka kasnije one već vršile žito. Naime, to je obrazloženo kako vile imaju sposobnost da obavljaju sve zemaljske poslove brže od ljudi. Došli su progonitelji do vila i upitali ih jesu li vidjele Mariju s djetetom, a one su im odgovorile da jesu kada su sijale žito. Čuvši to progonitelji su odustali od potrage, ne znajući da su Marija i Isus prošli vile netom prije. Ova predaja je razlog zašto Bunjevci smatraju da su vila bića s Božje strane.¹⁶⁹

Dragić navodi da što su stariji usmeno-književni oblici, više elemenata mitskih predaja možemo pronaći u njima.¹⁷⁰ U predaji o propasti grada Rizniuma iz mjesta Prčnja pokraj Kotora u Crnoj Gori pojavljuje se lik vile koja je svojim djelovanjem uništila spomenuti grad. Rizniumom je vladala ilirska kraljica Teuta nakon smrti njena muža Agrona koji joj je ostavio iznimno bogatstvo. Nadalje, Dragić je zabilježio kako je jednoga dana u luku grada Rizniuma pristao jedrenjak rimskoga pjesnika Horacija koji je bježao od nevremena. Kraljica Teuta se u njega zaljubila na prvi pogled, a on je polaskan ostao duže negoli je trebao. Ali, na kraljičinu nesreću, u Horacija se zaljubila i vila Rizina koja je živjela nedaleko od grada, na visoravni Krivošije, gdje je, kako kaže Dragić, imala palaču od slonovače. Uz pomoć boga Nedaurusa, Rizina je izbjegla Teutine spletke te nastavila igrati ljubavnu igru u tom trokutu. Kada su joj dosadile Teutine spletke, Rizina ju je upozorila da će uništiti njen grad uz pomoć bogova. Teuta, ne shativši vilinu prijetnju ozbiljno, mislila je da može izaći na kraj s vilom kao i s velikim opasnostima iz svoje prošlosti. Međutim, iz vedra neba, jedne noći, započela je velika grmljavina iznad Rizniuma, a kada su se probudili ljudi s okolnih brda sljedeće jutro pogledali su u smjeru grada, ali tamo nije bilo ničega. Za Rizinu se kaže da još traga morima tražeći

¹⁶⁷ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 101.

¹⁶⁸ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). FFST, Split, 2008., str. 149-150.

¹⁶⁹ Škrbić, Nevena. „Pojedini elementi duhovne kulture primorskih Bunjevaca.“ *Senjski zbornik*, vol. 27, br. 1, 2000., str. 219.

¹⁷⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). FFST, Split, 2008., str. 280.

Horacija.¹⁷¹ Predaja koju je zabilježio Kukuljević Sakcinski govori o vili koja je po noći rušila zidine grada Skadra. Vila je postavila ultimatum graditeljima da moraju zazidati mladu nevjestu Gojka Mrljanovića, što su u konačnici i učinili.¹⁷²

Nailazimo na predaje prema kojima su vile sposobne i sagraditi grad ili znamenitosti. Jedna od takvih predaja govori kako su vile sagradile pulsku Arenu. Prema predaji, koju je zabilježila Rudan, vile su koristile zaprežice kako bi nosile stijene potrebne za izgradnju Arene. Ističe da su vile bile iznimno snažne jer su svo to kamenje nosile same, ali da su bile nespretne jer nisu stigle dovršiti Arenu ili zato što su putem izgubile potrebno kamenje da ju dovrše.¹⁷³ Dragić je zabilježio sličnu predaju. Razlikuju se u tome što su, prema Dragićevoj predaji, vile materijal nosila na glavi i imale su samo jednu noć da sagrađe Arenu. Budući da je pijetao zakukurikao, vile nisu dovršile krov Arene.¹⁷⁴

2.6. Vile i životinje

Vile su, uz ljude, bile u doticaju i sa životinjama, ponajviše predaja govori o interakcijama vila i konja. Govorilo se na bilogorskom području da bi, kada pastiri zaspnu na livadama, vile zajahale njihove konje. Lovrinčević bilježi kako bi vile vratile konje pastirima ujutro, ali oni bi bili izmoreni, prekriveni pjenom i grive bi im bile ispletene „u fine i tako tanke pletenice kakve ne može splesti ljudska ruka.“¹⁷⁵ Nadalje, Lovrinčević kaže kako bi vile znale i zajahati pastire dok su spavali. Njegovi drugovi bi gledali prestravljeni, a zajahani pastir ne bi ni znao što se događalo jer je za vrijeme trka ostao u dubokome snu.¹⁷⁶ Vuković je zabilježila predaju sa zagvoškog područja prema kojoj su vile upitale pastira smiju li zajahati njegove konje, što im je on dopustio. Dakako, prije spomenutog pitanja pastir je morao pripaziti što će reći na pitanja koja su mu vila postavila o njihovoj kosi. Pastir je znao kako se nositi s njima jer su ga naučili njegovi ukućani, što Vuković posebno ističe kao dokaz ukorijenjenosti vila u lokalnoj zajednici.¹⁷⁷ Vuković je zabilježila i predaju za koju navodi da u nju vjeruju svi

¹⁷¹ Isto, str. 280-281.

¹⁷² Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851., str. 91.

¹⁷³ Rudan, Evelina. *Vile s Učke*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2016., str. 300-305.

¹⁷⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). FFST, Split, 2008., str. 433.

¹⁷⁵ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 77.

¹⁷⁶ Isto.

¹⁷⁷ Vuković, Ivana. „Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 11-12.

kazivači sa zagvoškoga područja. Naime, vjeruje se da vile po noći ulaze u staje i jašu konje dok pijetao ne zakukuriče. U cik zore konji su natrag u staji, a mještani govore kako konjima grive budu spletene da ih se poslije ne može otplesti: „kad je vila bi splela, ne bi se ona rasplesla.“¹⁷⁸ Vrlo sličnu predaju zabilježila je Škrbić na bunjevačkom području. Vile bi ukrade konje iz štale preko noći, vršile bi žito te ih vratile do jutra. Također spominju zamršene grive koje se teško rasplesću.¹⁷⁹ Predaja koju je Ivanišević zabilježio, kao i mnoge druge, govori o vilama koje jašu konje seljaka preko noći. Navodi se kako se one igraju s konjima, a da su konji ujutro zamoreni od truda. Jedna zanimljivost koja se ističe u ovoj predaji jest da ako se raspetlja konjska griva, ona se opet sama splete.¹⁸⁰ Dragić je zabilježio predaju koja naglašava da se konjske grive koje su splele vile ne smije dirati, odriješivati, a pogotovo ne ošišati jer u protivnome slijede kazna i urok. Naime, konj uquine, a i obitelj koja je posjedovala konja zadesi loša sreća.¹⁸¹ Predaja koju je Vekić zabilježio na neretvanskome području govori kako vile biraju što vitkije konje kako bi postigle veću brzinu u trku, a naglašeno je kako se konj umori zato što ne trči po zemlji. Naime, zabilježeno jest kako vile naprave uzde za konja od svoje kose te bi s tolikom snagom stegle konja da bi on počeo trčati po zraku. Vekić ističe kako se, za razliku od ostalih predaja, u ovoj predaji vile uživljavaju nad konjima te da nema spomena o povratku konja.¹⁸² Naime, Vekić i Babić smatraju da povezanost vila i konja označava vilinsku želju za brzim životom i strašću. Smatraju da je konj time uzdignut na „pijedestal miljenika nebesa“, tj. konj je doveden u svezu s magijskim, nepoznatim i mističnim svijetom, možda i božanskim, svijetom. Nadalje, ističu kako se na Svantevidovim stupovima često ističe lik konja time naglašavajući da je konj sveprisutan u slavenskoj mitologiji pa se konj smatra simbolom snage i vitalnosti.¹⁸³ Dragić je zabilježio i pjesmu koja navodi kako su konji koje su jahala tri kralja dok su putovali u Betlehem donijeti Isusu darove zapravo bile vile. Ističe se kako tim vilama nije bilo potrebno ni hrane ni pića da cijelim putem.¹⁸⁴ Kukuljević Sakcinski navodi i da su životinje imali svoje vile posestrime. O sljedećoj predaji govorilo se u Srbiji, Slavoniji i

¹⁷⁸ Isto, str. 14

¹⁷⁹ Škrbić, Nevena. „Pojedini elementi duhovne kulture primorskih Bunjevaca.“ *Senjski zbornik*, vol. 27, br. 1, 2000., str. 219.

¹⁸⁰ Ivanišević, Frano. „Poljica. Narodni život i običaji; Stvorovi ka i ljudi.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 10, 1905., str. 255.

¹⁸¹ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 232-234.

¹⁸² Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 241.

¹⁸³ Babić, Vanda. Vekić, Denis. „Ostatci poganskih vjerovanja na desnoj obali Neretve.“ *Hrvatski neretvanski zbornik*, br. 2, 2010., str. 242.

¹⁸⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). FFST, Split, 2008., str. 149.

Crnoj Gori. Predaja kaže da je jelen pasao travu i jadikovao u nekoj šumi i da ga je posjetila vila. On se izjadao vili da mu je teško otkada mu je uginula košuta. Kukuljević Sakcinski nastavlja da su u narodnim pjesmama mnoge životinje, najviše ptice, tj. orlovi, razgovarale s vilama.¹⁸⁵

2.7. Nestanak vila

O nestanku vila ne govori se mnogo, samo koja zalutala rečenica u pokojoj predaji. Lovrinčević kratko navodi da prema pričanjima koje je on zabilježio, susreta s vilama više nema.¹⁸⁶ Najviše spomena o nestanku vila zabilježio je Marko Dragić. Zabilježio je predaju koja kaže da su vile nestale zbog ljudskih grijeha¹⁸⁷, druga predaja kaže da su fratri ukleli vile i zarobili u spilje i pećine pa one ne mogu izaći dok se kletva ne podigne¹⁸⁸ (Ardalić navodi sličnu predaju – navodi da su svećenici zaslužni za nestanak vila¹⁸⁹), još jedan kazivač istaknuo je da nisu vile nestale, nego „mi ne hodamo ko prije“ insinuirajući da je došlo do promjene u ljudskome načinu života.¹⁹⁰ Slično tvrdi i Kukuljević Sakcinski. On ističe kako su vile nestale i prestale se pojavljivati ljudima jer su se ljudi promijenili, više nisu težili dobru:

„Nu odkad su se ljudi iznëverili svojim starim krëpostim; od kad su pastiri zabacili svirale, tambure i pësme, te na mëssto njih poprimili biće u ruke i stali ga paši pucketati, huškati i kleti; odkad još k tomu počëše puške pucati i narodi se proganjati; od onda je prestalo Vilah na hrvatskom polju i one odoše nekamo u stranu zemlju. Samo gdëkoji čovek, koji je Vilam osobito omilio, vidi ih kadmada, kako po polju kolo igraju ili na pustoj klisuri i goloj stëni samotno sëde te plaču ili u žalostnih pesmah nariču.“¹⁹¹

Ivaniševići kazivači, također, krive ljude za nestanak vila navodeći uzroke poput uznapredovale tehnologije, korištenje pušaka te dolazak modernijeg vremena.¹⁹² Rudolf Horvat

¹⁸⁵ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za povëstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku povëstnicu, Zagreb, 1851., str. 96.

¹⁸⁶ Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 79.

¹⁸⁷ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 224.

¹⁸⁸ Isto, str. 230

¹⁸⁹ Ardalić, Vladimir. „Vile i vještice (Bukovica u Dalmaciji).“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 22, 1917., str. 304

¹⁹⁰ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 233.

¹⁹¹ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za povëstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku povëstnicu, Zagreb, 1851., str. 100.

¹⁹² Ivanišević, Frano. „Poljica. Narodni život i običaji; Stvorovi ka i ljudi.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 10, 1905., str. 255.

ističe kako vila nema otkada su pastiri i kočijaši u svoje ruke uzeli bičeve. Horvat naglašava da vile ne mogu podnijeti zvukove bičeva.¹⁹³ Šešo napominje kako su funkcije nadnaravnih bića poput orka i macića zamijenjene u modernome svijetu. Macićeva kapica koja donosi sreću i novac zamijenjena je igrama na sreću, a za orka naglašava kako se nije nikad uvriježio u slavenskome svijetu zbog svog germanskog podrijetla. Ali, Šešo ističe kako su vile, uz vukodlake, vještice i mòre, iznimka ovoj promjeni. Naime, ta četiri nadnaravna bića imala su veći spektar funkcija u ljudskim životima, tj. odgovarala su na više pitanja koja tadašnji čovjek nije mogao odgovoriti, na neka i dandanas nema znanstvenog objašnjenja (liječenje, život poslije smrti,...). Šešo naglašava kako su se ta četiri bića uvriježila i u književnim oblicima. Sva ta bića opjevavana su u epovima i u poeziji, bili su likovima u romanima. Ali, ona su prodrila i u moderni svijet pa se spominju u modernoj kinematografiji i glazbi.¹⁹⁴ Nadalje, Šešo iskazuje svoj pesimistični stav što se tiče nestajanja ovih bića, pa time i vila. Smatra da je to samo pitanje vremena kada će ih zamijeniti vrijednosti modernoga svijeta. Ističe kako većina kazivača napominje kako tih bića danas više nema, a razlog tomu jest što su nestali preduvjeti za njihovo postojanje. Ljudi više ne održavaju večernja sijela, ne komuša se kukuruz, ali nema ni toliko djece na selima koja će naslijediti usmene predaje svojih predaka. Jedan sugovornik na Šešino pitanje o nestanku vila mu je odgovorio „A nema ni konja.“ time ističući koliko se promijenio njegov kraj i da je to uzrok nestanka vila.¹⁹⁵

¹⁹³ Horvat, Rudolf. „Koprivnica.“: „Vjera u osobita bića.” *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 1, 1896., str. 231.

¹⁹⁴ Šešo, Luka. „Nema više vilā. A nema ni konjā: promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića.“ *Zbornik za narodni život i običaje*, vol. 56, 2012., str. 137.

¹⁹⁵ Isto, str. 137-139.

2.8. Zaključak

U ovom završnom radu obradili smo temu vila kao mitološkog bića u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. Predstavljene su teorije o genezi vila te prikaz najranijih zapisa o vilama općenito, ali i o odnosu slavenskih naroda s vilama. Možemo zaključiti koliko su vile ukorijenjene u hrvatsku tradicijsku usmenu kulturu te koliko im je antropoloških funkcija pridodano. Nadalje, prikazane su vrste vila te njihova staništa. Vile su najčešće dijeljene po staništima, ali neke su dobile ime po svojim karakteristikama ili funkcijama (primjerice vile posvađuše ili vile posestrime). Prikazan je i način kako su ljudi percipirali vile, i fizički i po karakteru. Ističu se vilinski fizički defekti koji su specifični za slavenske vile (životinjske noge i smrdljiva kosa), ali i prevrtljivost vila. Opisivane su kao benevolentna bića, ali kada im je dosadno ili kada ih se uvrijedi znaju biti zle. Naglašen je i odnos vila sa seljanima s kojim su dolazile u kontakt, ali i s narodnim herojima (primjerice Stojan Janković i Janko Hunjadi) za čiju su snagu i hrabrost zaslužne upravo vile. U radu je naglašen i odnos vila i životinja, posebice konja koje su vile voljele noću krasti iz štale i plesti im pletenice. Naposljetku, u poglavlju o nestanku vila iznesene su teorije iz literature koje elaboriraju razloge nestanka susreta s vilama. Iznesena je i teorija o zamjeni funkcija vila i ostalih mitoloških bića s modernijim funkcijama. Iz toga razloga bitno je zapisivati usmenu kulturu te ju moramo nastaviti njegovati. Vile su tisućama godina prisutne u tradiciji našega, ali i ostalih okolnih naroda, i upravo to ih čini posebnima. Potrebno je istaknuti da su se vile prodrle i u modernije oblike umjetnosti poput kinematografije i moderne glazbe pa one nisu toliko blizu zaborava koliko druga bića iz usmene tradicije.

Literatura:

1. Ardalić, Vladimir. „Vile i vještice (Bukovica u Dalmaciji).“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 22, 1917., str. 302-311.
2. Babić, Vanda. Kačić, Tea. „Bračke predaje u suvremenoj etnografiji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015., str. 97-109.
3. Babić, Vanda; Vekić, Denis. „Ostatci poganskih vjerovanja na desnoj obali Neretve.“ *Hrvatski neretvanski zbornik*, br. 2, 2010., str. 229-248.
4. Bošković-Stulli, Maja. *Folklorna građa s Pelješca i Neretve*. IEF rkp. 257, Dubrovačko-neretvanska županija, 1956.
5. Bošković-Stulli, Maja (ur.). *Istarske narodne priče*. Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1959.
6. Botica, Stipe. „Mitološki slojevi hrvatske usmene književnosti.“ *Croatica*, vol. 23/24, br. 37-38-39, 1993., str. 69-76.
7. Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017., str. 219-240.
8. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). FFST, Split, 2008.
9. Eliade, Mircea. „Neka razmatranja o europskoj magiji.“, U: *Okultizam magija i pomodne kulture*, GZH, Zagreb, 1983., str. 103-139.
10. Filakovac, Ivan. „Vjerovanja: (Retkovci u Slavoniji).“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 10, 1905., str. 144-149.
11. Graves, Robert. *The Greek Myths*, Volume One. Penguin Books, London, 1955.
12. Graves, Robert. *The Greek Myths*, Volume Two. Penguin Books, London, 1955.
13. Grbić, Jadranka. „Predodžbe o životu i svijetu: Duhovi dobra i zla, mistična bića, nadnaravna snaga, zle oči i uroci.“ U: *Etnografija – Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998., str. 296-336.
14. Horvat, Joža. *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Zagreb, 1940. u: Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 207.
15. Horvat, Rudolf. „Koprivnica.“: „Vjera u osobita bića.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 1, 1896., str. 231.
16. Ivanišević, Frano. „Poljica. Narodni život i običaji; Stvorovi ka i ljudi.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 10, 1905., str. 254-268.

17. Jureta, Ante. „Demonska bića u Zagori.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 24, 2017., str. 43-57.
18. Jutronić, Andre (ur.). *Brački zbornik*. Zrinski, Čakovec. 1975.
19. Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, Knjiga 1. Društvo za jugoslavensku pověstnicu, Zagreb, 1851.
20. Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*. Matica hrvatska: Ogranak Imotski, Imotski, 1993.
21. Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Knjiga 1. Vlastita naklada, Zagreb, 1969.
22. Lovrinčević, Zvonko. „Mitološke predaje Bilo-gore.“ *Narodna umjetnost*, vol. 7, br. 1, 1970., str. 71-99.
23. Orbini, Mavro. *Kraljevstvo Slavena*. Golden Marketing, Narodne novine, Zagreb, 1999.
24. Rudan, Evelina. *Vile s Učke*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2016.
25. Sunara, Nikola. Dragić, Marko. „Fairy World in Croatian Mythological Tales and Petar Gudelj’s Poetry and Prose.” *Lingua Montenegrina*, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja, Fakultet za crnogorski jezik i književnosti, god. XII, sv. 1, br. 23, Cetinje, 2019., str. 145-168.
26. Šešo, Luka. „Nema više vilā. A nema ni konjā: promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića.“ *Zbornik za narodni život i običaje*, vol. 56, 2012., str. 95-146.
27. Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016.
28. Škrbić, Nevena. „Pojedini elementi duhovne kulture primorskih Bunjevaca.“ *Senjski zbornik*, vol. 27, br. 1, Gradski muzej Senj i Senjsko muzejsko društvo, Senj, 2000., str. 217-226.
29. Vekić, Denis. „Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14, 2018., str. 231-267.
30. Vuković, Ivana. „Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, br. 1, Etnografski muzej Split, Split, 2013., str. 5-37.
31. Zorić, Mate. „Kotari.”: „Vjera u osobita bića.” *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 1, 1896., str. 230-231.
32. Zovko, Ivan. „Vjerovanja iz Herceg-Bosne.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, vol. 6, 1901., str. 115-160.

Mrežni izvori:

1. Asterionides, URL: <https://www.theoi.com/Nymphe/NymphaiAsterionides.html> (datum pristupanja stranici 25. 7. 2024.)
2. Fairy, URL: <https://www.britannica.com/art/fairy> (datum pristupanja stranici 24. 8. 2024.)

Sažetak

Ovaj završni rad bavi se vilama u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. Analizirane su vile, prvi zapisi o njima te njihov odnos u tim zapisima sa slavenskim narodima, njihova staništa te podjela vila, ljudska percepcija vila, te vilinski defekti. Rad se dotiče i odnosa, susreta i interakcija vila s ljudima. Ističe se i odnos vila s narodnim herojima poput Janka Hunjadija, Stojana Jankovića i Kraljevića Marka koji su svoju snagu i hrabrost dobili kao dar baš od vila. Predstavljene su i predaje koje govore o odnosu vila i životinja, ponajviše konja. A za kraj, rad se dotiče i nestanka vila, raznih teorija zašto nema više susreta s vilama, ali i pitanja zašto vjerovanje u mitološka bića jenjava u moderno vrijeme.

Ključne riječi: vile, tradicijska kultura, usmena predaja, mitološka bića.

FAIRIES AS MYTHOLOGICAL CREATURES IN CROATIAN TRADITIONAL CULTURE

Abstract

This bachelor's thesis deals with fairies in Croatian traditional culture. It analyzes fairies, the first written sources about them, as well as their relationship with Slavic nations in the aforementioned sources, their habitats and the classification of fairies, the perception of fairies among humans, physical as well as personality traits, and lastly physical defects. The work analyzes the relationships, encounters and interactions of fairies and humans. A special emphasis is put on the relationship of fairies with national heroes such as Janko Hunjadi, Stojan Janković and Kraljević Marko who are said to have gained their strength and courage as a gift from the fairies. Oral traditions that deal with the relationship of fairies and animals, especially horses, are dealt with in the work. And lastly, the work focuses on the disappearance of the fairies, analyzing different theories of why there are no more encounters with the fairies, as well as explaining why belief in mythological creatures is waning in modern times.

Key words: fairies, traditional culture, oral tradition, mythological creatures

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ROKO ČULIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce HRVATSKOG I ENGLJSKOG JEZIKA I ^{KIMJEVNOSTI}, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 25.9.2024.

Potpis RČulić

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: ROKO ČULIĆ
Naslov rada: VILE KAO MITOLOŠKA BIČA U
HRVATSKOJ TRADICIJSKOJ KULTURI
Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, FILOLOGIJA
Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
DOC. DR. SC. NIKOLA SUNARA

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
/

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

PROF. DR. SC. MARKO DRAGIĆ
PROF. DR. SC. BORIS SKVORC
DOC. DR. SC. NIKOLA SUNARA

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 25. 9. 2024.

Potpis studenta/studentice: RCULIĆ

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.